

18. BÖLÜM

TÜRKÇE KELİMELERİN ÖZELLİKLERİ VE ZİHİNSEL SÖZLÜK GELİŞTİRME

Firdevs GÜNEŞ, Ayşe Derya IŞIK

Giriş

Dil düşüncüyü, düşünce de zihnimizi zenginleştirir. Bu süreçte kelimelerin büyük rolü bulunmaktadır. Bir kelimenin sesini, harflerini, biçimini, yazılışını ve anlamını bilmeden okumak mümkün değildir. Bu nedenle öğrencilerde kelime tanıma ve zihinsel sözlük geliştirme üzerinde önemle durulmaktadır. Kelime tanıma işlemi dinleme ile başlamakta, okuma yazma ile sürmektedir. Bu süreçte çok sayıda kelimenin sesi, yazılışı ve anlamı öğrenilmektedir. Bunların zihne yerleştirildiği bölüme zihinsel sözlük denilmektedir. Bu sözlük dille ilgili bütün bilgileri ve öğrenilen kelimeleri içermektedir. Zihinsel sözlüğün zengin olması, öğrencinin dil, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirmekte, okul başarısını artırmaktadır. Zihinsel sözlüğün erken yaşlarda geliştirilmesi için sistemli eğitim verilmesi öngörülmektedir.

Zihinsel sözlükle ilgili teorilerin bazıları zihinsel sözlüğün “kelime yoluyla”, bazıları ise “hece yoluyla” geliştirildiğini öne sürmektedir. Bu teorilere göre öğrenilen her kelime zihnimize tıpkı bir sözlük gibi yazılmaktadır. Kelimelerin yazılı biçimi, anlamları, tekil, çoğul, türetilmiş vb. hepsi zihnimize kaydedilmektedir. Bu işlemlerde kelimenin biçim, anlam ve kullanım sıklığı önemli olmaktadır. Bir başka ifadeyle kelimenin yazılı biçimi, görsel özellikleri, ilk ve son harfi, uzunluğu, heceleri, somut veya soyut olması zihinsel sözlüğe yerleştirmede etkili olmaktadır. Bu durum çeşitli araştırmalarda açıkça ortaya çıkmaktadır. Biçim yönüyle dikkat çekme düzeyi yüksek kelimeler diğerlerinden daha kolay tanınmaktadır. Basit heceli ve somut anlamlı kelimeler daha kolay öğrenilmektedir. Bu süreçte kelimenin uzunluğu da etkili olmaktadır. Araştırmalara göre çocuklar üç harfli kelimeleri beş harfli kelimelerden daha hızlı tanımaktadır. Kısaca öğrencilerin zihinsel sözlüğünü geliştirmek için kelimenin biçimi, anlamı ve kullanım sıklığı önemli olmaktadır. Bunların yanında öğrencilerin kelime becerilerini geliştirme üzerinde de durulmaktadır.

Giasson’a (1994) göre kelime tanıma işlem ve sürecinin bileşenleri oldukça karmaşıktır. Bu işlem için tek yöntem ya da teknik önermek doğru değildir. Öğrencilerin düzeyine uygun çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanarak kelime tanıma becerileri geliştirilmelidir (Giasson, 1994). Bu konuda Nation (1990) ve Laufer (2016) gibi araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Nation (1990) kelime tanıma becerisinin bileşenlerini sekiz grupta toplamıştır. Bunları kelimenin sözlü biçimi, yazılı biçimi, imla ve yazım kuralları, sözdizimi, kullanım sıklığı, yazılışı, kavramsal anlamı ve diğer kelimelerle ilişkisi olarak sıralamıştır. Laufer (1990) ise kelime tanıma bileşenlerini dört başlıkta toplamaktadır. Bunlar biçim, sözdizimsel kurallar, anlam ve diğer kelimelerle ilişkiler olmaktadır (Allard, 2008). Araştırmacılar bir kelimeyi tanımak, anlamını bilmek ve doğru kullanmak için aşağıdaki temel becerilerin geliştirilmesini öngörmektedir. Bunlar;

- Biçim*: Kelimenin sözlü ve yazılı biçimini tanıma, harf ve heceleri birleştirme, seslendirme,
- Kelime yapısı*: Kelimenin kök ve eklerini tanıma, yeni kelimeler üretme,
- Sözdizimi*: Kelimeyi cümle içinde tanıma, kullanma, yeni cümleler kurma,
- Anlam*: Kelimenin anlamını bilme, gerçek ve mecaz anlamlarını bilme,
- Diğer kelimelerle ilişki*: Kelimenin eş anlamlı, zıt anlamlı, benzer anlamlılarını bilme,
- Sıklık*: Sık tekrarlanan kelimeleri tanıma ve bilme, olarak sıralanmaktadır (Laufer,2016).

Görüldüğü gibi kelime tanıma becerilerinin başında kelimenin yazılı biçimi, harf ve hecelerini tanıma gelmektedir. Bu duruma Giasson’ da (2015) dikkat çekmekte, çocukların yeni kelimeleri tanımları için ses- harf ilişkisi, kodu çözme, harf ve heceleri birleştirme eğitiminin verilmesini önermektedir (Giasson,2015).

Ses-harf ilişkileri eğitimi, öğrencilerin duydukları seslerle gördükleri harfleri ilişkilendirme, eşleştirme ve birleştirmeyi içermektedir. Öğrencilerin kelimeleri kolay tanımları için ses birimlerinden hareket edilmekte, önce sesli harfler ardından sessiz harfler öğretilmekte, dilde sık tekrarlanan harflere öncelik verilmektedir. Bu eğitim geçişli (transparan) dillerde çok kolay yürütülmektedir. Yani ses-harf ilişkisinin düzenli olduğu dillerde kelimelerin çoğu okunduğu gibi yazılmaktadır. Oysa geçişsiz (opak) dillerde ses harf ilişkisi düzenli olmadığından kelimeler okunduğu

yazılmamakta, yazıldığı gibi okunmamaktadır. Bu nedenle kelime tanıma işlemi ve süreci uzun zaman almaktadır. Türkçede seslerle harfler bire bir eşleştiğinden kelime tanıma ve zihinsel sözlük geliştirme çalışmaları çok kolay olmaktadır.

Ses-harf ilişkisi kelime tanıma sürecinde bütün kelimeleri tanımak için bazen yeterli olmamaktadır. Bu süreçte öğrencilere kelimenin yazılı biçiminden de yararlanma teknikleri öğretilmektedir. Bunun için kelimenin kodunu çözme, cümle içindeki yeri ve anlamı bilme de önemli olmaktadır. Bir kelimenin kodunu çözmek için önce şifresini çözmek gerekmektedir. Şifreyi çözmek kelimenin harfleri tanıma ve okuma için onları birleştirme işlemidir. Kodu çözmek ise şifresi çözülen kelimenin anlamını bulmadır. Bir kelimenin şifresini ve kodunu çözmeden yani harflerini tanımadan ve anlamını bilmeden onu tanımak mümkün değildir. Şifreyi çözmek için kelimenin ilk harfi, yazılı biçimi, görsel tanıma durumu, sesli ve sessiz harflerle başlaması vb. etkili olmaktadır. Okuma yazma öğretiminde kelimelerin şifre özelliklerine dikkat edilmektedir.

Hece birleştirme eğitimi ise kelimedeki ses/harfleri birleştirme, iki yazılı heceyi birleştirme, farklı yapılarıdaki heceleri birleştirmeyi içermektedir. Yazılı heceler basit ve karmaşık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Basit hece bir sessiz ve sesliden oluşan ZS (ba) ile bir sesli ve sessizden oluşan SZ (ab) türündeki hecelere denilmektedir. Karmaşık heceler ise üç ve daha fazla harften oluşan ZSZ (bak), SZZ (ilk), ZSSZ (kırk) gibi dizilişi farklı olan hecelerdir. Öğrenciler basit heceleri daha kolay birleştirmekte ve kelimeyi hızlı tanımaktadır. Ancak karmaşık heceleri birleştirmede ve okumakta zorlanmaktadır. Bir dilde karmaşık hecelerin çok olması ve sık kullanılması kelime tanıma becerilerini etkilemektedir. Türkçe bu yönüyle diğer dillere göre önemli üstünlükler taşımaktadır (Giasson,2015).

Kelime tanıma sürecini kelimelerin uzunluğu yani harf ve hece sayısı da etkilemektedir. Araştırmalar iyi anlaşılabilir cümlelerde kelime harf sayısı ortalama 4.03, iyi anlaşılmayan cümlelerde ise kelime harf sayısı 4.50 ve daha üzerinde olduğunu göstermektedir. Kelime tanıma kelimenin sık kullanılması da önemli olmaktadır. Araştırmalar dilde sık kullanılan kelimelerin daha hızlı tanındığını göstermektedir. Deneysel araştırmalara göre laboratuvar ortamında bir kelimeyi tanıma süresi, kelimenin dilde kullanım sıklığına göre değişmektedir. Dilde sık tekrarlanan kelimeler kısa sürede tanınmaktadır. Eğer kelime uzun ve dilde çok az kullanılıyorsa bu kelimeleri tanıma, okuma ve anlama süresi uzamaktadır. Okuma hızı kısa kelimeli metinlerde daha yüksek olmaktadır (Richaudeau, 1971).

Görüldüğü gibi kısa bir kelimeyi tanıma ve zihinde işleme, uzun ve sık kullanılmayan kelimelere göre daha hızlı olmaktadır. Kısa ve sık kullanılan kelimeler uzun kelimelere göre zihnimize daha az yük getirmektedir. Dilde sık tekrarlanan kelimeler anlamları farklı bile olsa daha kısa sürede tanınmakta ve okunmaktadır. Bu özellikler kelime tanıma ve zihinsel sözlüğü geliştirmede etkili olmaktadır. Bu araştırmada Türkçede kullanılan kelimelerin harf ve hece özellikleri, ilk harfi, uzunlukları, somut veya soyut olması, kullanım sıklığı gibi özellikleri incelenmiştir. Bunların zihinsel sözlüğü geliştirmedeki rolü üzerinde durulmuştur.

Amaç

Bu araştırmada zihinsel sözlük geliştirme açısından Türkçe kelimelerin özellikleri incelenmiştir. Bu amaçla önce kelimelerin harflere dağılımı, sesli ve sessiz harfle başlama durumu, görsel tanıma durumu ele alınmıştır. Ardından kelimelerdeki hecelerin yapısı, basit ya da karmaşık olmaları incelenmiştir. Kelimelerin uzunlukları ve anlamları üzerinde de durulmuştur. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Zihinsel sözlük geliştirme açısından Türkçe kelimelerin;
 - a. Harf özellikleri nedir?
 - b. Hece özellikleri nedir?
 - c. Uzunlukları nedir?
 - d. Somut ve soyut anlam oranı nedir?
2. Zihinsel sözlük geliştirme açısından Türkçe kelimelerin öğretimi nasıl yapılmalıdır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve veri analiz yöntemleri açıklanacaktır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Karadağ, 2014).

Verilerin Toplanması

Türkçe kelimelerin özelliklerini belirlemek için Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe Sözlük ve Kişi Adları Sözlüğündeki kelimeler incelenmiştir. Araştırmada iki farklı kelime havuzu oluşturulmuştur. Birinci kelime havuzuna Türkçe Sözlükteki 110452 kelime ile Kişi Adları Sözlüğündeki 9699 kelime alınmıştır. Bu kelime havuzu araştırmanın 1. sorusunun “a” ve “c” şıkkı için kullanılmış, toplam 120151 kelimenin harf özellikleri, uzunlukları ve anlamı incelenmiştir. İkinci kelime havuzuna Türkçe Sözlükteki 110452 kelime ile Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018 öğretim yılı ilk ve ortaokul Türkçe ders kitaplarından seçilen 20 metindeki 10528 kelime alınmıştır. Bu kelime havuzu Türkçe sözlükteki 299515 heceden, 20 metindeki 27987 heceden oluşmuştur. Bu kelime havuzu araştırmanın 1. sorusunun “b” şıkkı için kullanılmış, 120980 kelimedeki toplam 327502 hecenin özellikleri incelenmiştir. Araştırmanın 1. sorusunun “d” şıkkı için Türkçe Sözlükteki 110452 kelime incelenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kelime havuzuna alınan kelimeler Ms. Word, Ms. Excel, Simple Concordance Program ve SPSS programları aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin analize hazırlanması aşamasında MS Word, birleştirme, ayırma aşamasında Ms Excel, frekans ve yüzdelerin hesaplanmasında ise Simple Concordance Program ve SPSS programları kullanılmıştır. Analiz sonuçları betimsel istatistik yöntemlerinden frekans ve yüzde kullanılarak yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırma sonucu elde edilen bulgular aşağıda araştırmadaki soru sırası izlenerek verilmiştir. Böylece araştırma bulguları “Kelimelerin Harf Özellikleri, Kelimelerin Hece Özellikleri, Kelimelerin Uzunlukları, Kelimelerin Somut ve Soyut Olması, Türkçe Kelimelerin Öğretimi” başlıkları altında toplanmış ve yorumlanmıştır.

Kelimelerin Harf Özellikleri

Araştırmada Türkçe kelimelerin harf özelliklerini belirlemek için kelime havuzuna alınan 120151 kelime incelenmiştir. Kelimelerin ilk harflerine göre çoktan aza doğru dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi Türkçe kelimelerin %11.60’ı ‘k’ ile başlamakta, ikinci sırayı %8.26 ile ‘b’ harfi, üçüncü sırayı ise ‘a’ harfi almaktadır, ‘a’ ile başlayan kelimeler %8.24 olmaktadır. Dördüncü sırayı ise %7.20 ile ‘s’ harfi ile başlayan kelimeler almaktadır. Bunları ‘d’ ve ‘t’ harfi ile başlayan kelimeler izlemektedir. En az kelime ‘j’ harfi ile başlamaktadır. Ayrıca ‘ı’, ‘ü’ ve ‘l’ harfi ile başlayan kelimelerin de az olduğu görülmektedir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde Türkçe kelimelerin %20.00’si ‘k’, ‘b’, yarısı ise ‘k’, ‘b’, ‘a’, ‘s’, ‘d’, ‘t’ harfi ile başlamaktadır. Bir başka ifadeyle Türkçe kelimelerin yarısı 6 harf ile diğer yarısı 22 harf ile başlamaktadır. Bu harflerle başlayan kelimelerin çok olması Türkçe kelimelerin kolay tanınmasını sağlamaktadır.

Tablo 1.
Kelimelerin Harflere Göre Dağılımı.

Harfler	Sayı (N)	Yüzde (%)	Harfler	Sayı (N)	Yüzde (%)
k	13942	11.60	f	2047	1.70
b	9920	8.26	n	1909	1.59
a	9898	8.24	v	1906	1.59
s	8645	7.20	c	1822	1.52
d	7652	6.37	ş	1721	1.43
t	7488	6.23	ö	1675	1.39
g	6891	5.74	u	1420	1.18
y	6674	5.55	r	1351	1.12
e	5664	4.71	z	1275	1.06
m	5624	4.68	l	1111	.92
ç	4576	3.81	ü	1006	.84
i	4329	3.60	ı	548	.46
h	4094	3.41	j	119	.10
o	3570	2.97	ğ	0	.00
p	3274	2.72	Toplam	120151	100.00

Tablo 1’de görüldüğü gibi Türkçe kelimelerin %11.60’ı ‘k’ ile başlamakta, ikinci sırayı %8.26 ile ‘b’ harfi, üçüncü sırayı ise ‘a’ harfi almakta, ‘a’ ile başlayan kelimeler %8.24 olmaktadır. Dördüncü sırayı ise %7.20 ile ‘s’ harfi ile başlayan kelimeler almaktadır. Bunları ‘d’ ve ‘t’ harfi ile başlayan kelimeler izlemektedir. En az kelime ‘j’ harfi ile başlamaktadır. Ayrıca ‘ı’, ‘ü’ ve ‘l’ harfi ile başlayan kelimelerin de az olduğu görülmektedir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde Türkçe kelimelerin %20.00’si ‘k’, ‘b’, yarısı ise ‘k’, ‘b’, ‘a’, ‘s’, ‘d’, ‘t’ harfi ile başlamaktadır. Bir başka ifadeyle Türkçe kelimelerin yarısı 6 harf ile diğer yarısı 22 harf ile başlamaktadır. Bu harflerle başlayan kelimelerin çok olması Türkçe kelimelerin kolay tanınmasını sağlamaktadır.

Victor Rosenthal harflerin görsel tanınması konusunda çeşitli araştırmalar yapmıştır. Rosenthal küçük harflerde görsel tanınma ve baskın ayırt etme ölçütleri olarak harfin yukarıya doğru uzantısı, aşağı doğru inmesi, yana doğru yazılması ve noktalar olarak belirlemiştir. Bu ölçütlere göre harfleri dört gruba ayırmıştır. Bunlar;

- Yukarı doğru yazılan harfler: b, d, f, h, k, l, t,
- Aşağı doğru yazılan harfler: g, j, p, q, y,
- Yana doğru yazılan harfler: a, c, e, m, n, o, r, s, u, v, w, x, z,
- Noktalı harfler: à, é, è, ê, î, i, ï, ü, ü,

olarak sıralanmıştır (Rosenthal, 2001). Okuma sırasında her grubun görsel tanınma ve baskın ayırt edilme düzeyi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırma sonunda yukarıya doğru yazılan k, b, d, f, h gibi harflerle yana doğru yazılan a, e, m, n gibi harflerin g, j, p, q, y gibi aşağı doğru yazılan harflere göre 3 kat daha kolay fark edildiği ortaya çıkmıştır. Yana doğru yazılan harflerden c, o, s, x, z gibi simetrik harflerin tanınma düzeyinin düşük oluşu bulunmuştur. Noktalı harflerde ise tanınma düzeyi artmaktadır (Giezendanner, 2008; Güneş, 2012). Bu sonuçlardan hareketle Türkçe kelimelerin ilk harflerine göre tanınma düzeyi Tablo 2’de verilmiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi Türkçe kelimelerin %57.72’si “k, b, d, f, h, l, t, a, e, m, n” gibi harflerle başlamaktadır. Bunlar tanınma düzeyi yüksek olan harflerdir. Türkçe kelimelerin yarıdan fazlası tanınma düzeyi yüksek harflerle başlamaktadır. Türkçede bu harflerle başlayan kelimelerin çok olması okuma sürecinde görsel tanıma ve baskın ayırt etme düzeyini artırmakta, kelimelerin daha çabuk ve kolay tanınmasını getirmektedir. Bu durum zihinsel sözlüğü geliştirici olmaktadır.

Tablo 2.*Türkçe Kelimelerin Tanınma Düzeyi.*

Tanınma düzeyi	Kelimelerin ilk harfi	Sayı (N)	Yüzde (%)
Yüksek	k, b, d, f, h, l, t, a, e, m, n	69349	57.72
Orta	i, ü, ö, g, j, p, y, ğ	23968	19.95
Düşük	ı, c, ç, o, u, v, r, s, ş, z	26834	22.33
Toplam	29	120151	100.00

Kelime tanıma açısından Türkçede sesli ve sessiz harflerle başlayan kelimelerin dağılımı da incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.*Sesli ve Sessiz Harflerle Başlayan Kelimelerin Dağılımı.*

Harfler	Sayı (N)	Yüzde (%)
Sesli harfler	28110	23.40
Sessiz harfler	92041	76.60
Toplam	120151	100.00

Tablo 3'te görüldüğü gibi Türkçe kelimelerin %23.40'ı sesli harflerle, %76.60'ı ise sessiz harflerle başlamaktadır. Bir başka ifadeyle kelimelerin dörtte biri sesli, dörtte üçü ise sessiz harflerle başlamaktadır. Kelime tanıma becerilerini geliştirme açısından bu oranlar da çok önemli olmaktadır.

Kelimelerin Hece Özellikleri

Araştırmada Türkçe kelimelerin hece özelliklerini belirlemek için kelime havuzuna Türkçe Sözlükteki 110452 kelime ile Milli Eğitim Bakanlığı 2017-2018 öğretim yılı ilk ve ortaokul Türkçe ders kitaplarından seçilen 20 metindeki 10528 kelime alınmıştır. Türkçe sözlükteki 299515 hece ile 20 metindeki 27987 hece olmak üzere toplam 327502 hecenin özellikleri incelenmiştir.

Türkçede altı temel hece yapısı bulunmaktadır. Türkçe hece yapıları bir harfli S (a), iki harfli ZS (ba) ile SZ(ab), üç harfli ZSZ (bak) ile SZZ (ilk) ve dört harfli ZSZZ (kırk) tipi hecelerdir. Türkçe hece yapılarında en az bir, en çok dört ses/harf bulunmaktadır. Oysa Avrupa dillerinde 5-20 arasında değişen hece yapısı bulunmaktadır. Avrupa dillerinde sık kullanılan hece yapıları "S, ZS, SZ, ZS, SZZ ZSZ, ZZZS, ZZZS, ZSZZ, SZZZ, ZZZSZ, ZSZZZ" şeklinde sıralanmaktadır. Hece yapısına bağlı olarak hecedeki harf sayısı da değişmektedir. Hecelerin uzunluğu bir sesli harften başlamakta, bir sesli sekiz sessiz olmak üzere dokuz harfe kadar çıkmaktadır. Hece yapısının çok ve karmaşık olması kelime tanıma sürecini etkilemekte, öğrencinin zihin yükünü artırmaktadır. Türkçe kelimelerin hece yapı, tür ve kullanımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.*Türkçedeki Hecelerin Yapı, Tür ve Kullanımı.*

	Hece Yapısı	Sayı (N)	Yüzde (%)
1	SZ (ba)	154540	47.19
2	ZSZ (bak)	139322	42.54
3	SZ (ab)	15969	4.88
4	S (a)	13235	4.04
5	ZSZZ (kırk)	4013	1.23
6	SZZ (ilk)	423	.13
	Toplam	327502	100.00

Tablo 4'te Türkçede kullanılan 327502 hece çoktan aza doğru sıralanmıştır. Bu hecelerin %47.19 ile yarısına yakınını bir sesli bir sessiz harften oluşan SZ (ba) tipi heceler oluşturmaktadır. İkinci sırada %42.54 ile üç harfli ZSZ (bak) tipi heceler gelmektedir. Bu iki hece yapısının toplam %89.73 oranında kullanıldığı görülmektedir. Bu iki tip hece ile Türkçe metinlerin %90.00'ü yazılmaktadır. Geriye kalan %10.00'lük dilimi %4.88 ile SZ (ab) tipi heceler ve %4.04 ile S (a) tipi heceler oluşturmaktadır. Tablo 4'te görüldüğü gibi Türkçede üç ve dört harfli "ilk, kırk" gibi heceler çok az kullanılmaktadır. Kelime tanıma açısından bu durum etkili olmaktadır.

Heceler basit ve karmaşık olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Basit hece bir sessiz ve sesliden oluşan ZS (ba) ile bir sesli ve sessizden oluşan SZ (ab) türündeki hecelere denilmektedir. Karmaşık heceler ise üç ve daha fazla harften oluşan ZSZ (bak), SZZ (ilk), ZSZZ (kırk) gibi dizilişi farklı olan hecelerdir. Araştırmalar öğrencilerin basit heceleri daha kolay birleştirdiğini ve kelimeyi hızlı tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle basit hece yapısına sahip dillerde kelime tanıma da kolay olmaktadır. Türkçede basit ve karmaşık hecelerin dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 5.

Türkçede Basit ve Karmaşık Hecelerin Dağılımı.

Basit heceler	Sayı (N)	Yüzde (%)	Karmaşık heceler	Sayı (N)	Yüzde (%)
ZS (ba)	154540	47.19	ZSZ (bak)	139322	42.54
SZ (ab)	15969	4.88	ZSZZ (kırk)	4013	1.23
S (a)	13235	4.04	SZZ (ilk)	423	.13
Toplam	182744	56.10	Toplam	143758	43.90

Tablo 5'te görüldüğü gibi Türkçe kelimelerin %56.10'u basit heceli kelimelerden %43.90'ı da karmaşık hecelerden oluşmaktadır. Türkçede 3 tür basit hece 3 tür de karmaşık hece vardır. Oysa Avrupa dillerinde 3'ü basit 17'si karmaşık olmak üzere 20 hece yapısı bulunmaktadır. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için kelime sonundaki çoğu karmaşık hece ek olarak basit heceye dönüşmektedir. Avrupa dillerinde bu değişim fazla görülmemektedir. Bu durum Türkçe kelime tanıma işlem ve sürecini kolaylaştırmakta, zihinsel sözlüğü zenginleştirmektedir. Çeşitli dillerde sık kullanılan hece yapıları aşağıda verilmiştir.

Tablo 6.

Çeşitli Dillerde Sık Kullanılan Basit ve Karmaşık Hece Oranları.

Hece	Almanca	Fransızca	İngilizce	İspanyolca	Türkçe
Basit heceler	38.50	56.80	39.50	58.70	56.10
Karmaşık heceler	61.50	43.20	60.50	41.30	43.90

Tablo 6' da görüldüğü gibi dillere göre basit ve karmaşık hecelerin oranları değişmektedir. Basit hecelerin en sık kullanıldığı diller İspanyolca, Fransızca, Türkçe, İngilizce ve Almanca olarak sıralanmaktadır. Buna karşılık karmaşık hecelerin yoğun olduğu dillerin başında Almanca ve İngilizce gelmektedir. Almanca ve İngilizcenin yarıdan fazlası karmaşık hecelerden oluşmaktadır. Bu bulgulara göre Türkçe kelime tanıma işleminin en kolay olduğu diller arasında yer almaktadır.

Kelimelerin Uzunlukları

Zihinsel sözlük geliştirme açısından Türkçe kelimelerin özelliklerini belirlemek amacıyla Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükteki 110452 kelime ile Kişi Adları Sözlüğündeki 9699 kelime alınarak toplam 120151 kelimenin uzunluğu incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 7'de verilmiştir. Tablo 7'de görüldüğü gibi Türkçe Sözlüklerde 120151 kelimenin uzunluğu 1-20 harf arasında değişmektedir. Bunların beşte biri 5 harfli, beşte biri de 6 harflidir. Ardından 7 ve 8 harfli kelimeler gelmektedir. Kelimelerin %64.00'ü 5-6-7-8 harfli, %93.00'ü ise 1-10 harflidir. Bu veriler Fransızca ile karşılaştırıldığında Fransızca kelimelerin uzunluğu 1-26 harf arasında değiştiği görülmektedir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olmasına rağmen daha kısa kelimelere sahiptir.

Tablo 7.
Kelimelerin Harf Uzunlukları.

Harf sayısı	Sayı (N)	Yüzde (%)	Harf sayısı	Sayı (N)	Yüzde (%)
1 harfli	76	.06	11 harfli	4032	3.36
2 harfli	1808	1.50	12 harfli	1795	1.49
3 harfli	7185	5.98	13 harfli	993	.83
4 harfli	11577	9.64	14 harfli	641	.53
5 harfli	23328	19.42	15 harfli	278	.23
6 harfli	22907	19.07	16 harfli	160	.13
7 harfli	15974	13.29	17 harfli	47	.04
8 harfli	14591	12.14	18 harfli	26	.02
9 harfli	8429	7.02	19 harfli	5	.00
10 harfli	6294	5.24	20 harfli	5	.00
			Toplam	120151	100.00

Okuma sırasında kelimelerin uzunlukları kadar kelimeleri oluşturan hece sayısı ve hecelerin yapısı da önemlidir. Türkçe kelimelerin hece uzunluğu ile ilgili veriler ise Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8.
Kelimelerin Hece Uzunlukları.

Hece	Sayı (N)	Yüzde (%)
1 heceli	10241	8.52
2 heceli	44918	37.38
3 heceli	40122	33.39
4 heceli	19296	16.06
5 heceli	4576	3.81
6 heceli	843	.70
7 heceli	133	.11
8 heceli	18	.01
9 heceli	3	.00
10 heceli	1	.00
Toplam	120151	100.00

Tablo 8’e göre Türkçe kelimelerin hece uzunluğu 1-10 hece arasında değişmektedir. Kelimelerin %86.00’sı 2, 3 ve 4 heceli kelimelerden oluşmaktadır. Bu bulgular Türkçe kelimelerin uzunluğunun zihinsel sözlük geliştirme açısından uygun olduğunu göstermektedir.

Kelimelerin Somut ve Soyut Olması

Türkçe kelimelerin somut ve soyut olma durumlarını belirlemek için Türkçe Sözlükteki 110452 kelime incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 9.
Kelimelerin Somut ve Soyut Olma Durumu

Kelimeler	Sayı (N)	Yüzde (%)
Somut kelimeler	49504	44.82
Soyut kelimeler	60948	55.18
Toplam	110452	100.00

Tablo 9’da görüldüğü gibi Türkçe kelimelerin %44.82’i somut, %55.18’si ise soyut anlamlıdır. Bu oranlar öğrencilerin bir kelimenin kodunu çözmesi ve tanıma işlemini kolaylaştırmaktadır. Bilindiği gibi somut anlamlı kelimeler daha kolay öğrenilmekte ve zihinsel sözlüğe yerleştirilmektedir. Bu açıdan Türkçe kelimelerin yarıya yakını kolay öğrenilen özelliktedir.

Türkçe Kelimelerin Öğretimi

Araştırma sonuçlarından hareketle öğrencilerin zihinsel sözlüğünü geliştirmek için Türkçe kelimelerin öğretiminde dikkat edilecek noktalar şöyle sıralanabilir:

1. Türkçe kelimelerin %20.00'si 'k', 'b', yarısı ise 'k', 'b', 'a', 's', 'd', 't' harfi ile başlamaktadır. Bir başka ifadeyle Türkçe kelimelerin yarısı 6 harf ile diğer yarısı 22 harf ile başlamaktadır. Bu harflerle başlayan kelimelerin çok olması Türkçe kelimelerin kolay tanınmasını sağlamaktadır.
2. Türkçe kelimelerin %57.72'si "k, b, d, f, h, l, t, a, e, m, n" gibi harflerle başlamaktadır. Bunlar tanınma düzeyi yüksek olan harflerdir. Türkçe kelimelerin yarıdan fazlası tanınma düzeyi yüksek harflerle başlamaktadır. Türkçe öğretiminde verilecek metinlerde buna dikkat edilmelidir.
3. Türkçede 6 hece yapısı bulunmaktadır. Araştırmada bu hecelerden en sık S (a) ve ZS (ba) tipi hecelerin kullanıldığı, ardından SZ (ab) tipi hecelerin geldiği, bunları üç harfli ZSZ (bak) tipi hecelerin izlediği görülmüştür. Zihinsel sözlük geliştirme açısından Türkçe öğretiminde verilecek hece seçiminde bu yapıya dikkat edilmelidir.
4. Türkçe kelimelerin %56.10'u basit heceli %43.90'ı da karmaşık heceli kelimelerden oluşmaktadır. Türkçede 3 tür basit hece 3 tür de karmaşık hece vardır. Oysa Avrupa dillerinde 3'ü basit 17'si karmaşık olmak üzere 20 hece yapısı bulunmaktadır. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için kelime sonundaki çoğu karmaşık hece ek olarak basit heceye dönüşmektedir. Türkçe öğretiminde verilecek metin seçiminde basit hecelerin çok olmasına dikkat edilmelidir.
5. Basit hecelerin en sık kullanıldığı diller İspanyolca, Fransızca, Türkçe, İngilizce ve Almanca olarak sıralanmaktadır. Bu yönüyle Türkçe kelime tanıma işleminin en kolay olduğu diller arasında yer almaktadır.
6. Türkçe kelimelerin %64.00'ü 5-6-7-8 harfli, % 93.00'ü ise 1-10 harflidir. Türkçe dersinde zihinsel sözlük geliştirme açısından kısa kelimeler verilmelidir.
7. Türkçe kelimelerin %44.82'si somut, %55.18'i ise soyut anlamlıdır. Öğrencilere verilecek Türkçe metinlerde bu oranlara dikkat edilmelidir.
8. Türkçenin dil yapısına uygun bir kelime öğretim sıralamasında, harf özellikleri, hece yapıları, türleri ve kullanım sıklıkları dikkate alınmalı, basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru gidilmelidir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada zihinsel sözlük geliştirme açısından Türkçe kelimelerin özelliklerini belirlemek için Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe Sözlük ve Kişi Adları Sözlüğündeki toplam 120151 kelime ve 327502 hecenin özellikleri incelenmiştir. Araştırma sonunda Türkçe kelimelerin çoğunun kısa, işlek, anlamlı, somut, sistemli ve kolay öğrenilen yapıda olduğu ortaya çıkmıştır. Türkçe kelimelerin %20.00'si 'k', 'b', yarısı ise 'k', 'b', 'a', 's', 'd', 't' harfi ile başlamaktadır. Bunlar tanınma düzeyi yüksek olan harflerdir. Türkçe kelimelerin yarıdan fazlası görsel tanınma düzeyi yüksek harflerle başlamaktadır. Bu durum zihinsel sözlüğü geliştirici olmaktadır. Türkçe kelimelerin %56.00'si basit heceli %43.00'ü de karmaşık heceli kelimelerden oluşmaktadır. Elde edilen veriler Aşlıyan, Günel ve Filiz'in (2006) araştırması ile paralellik göstermektedir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için kelime sonundaki çoğu karmaşık hece ek olarak basit heceye dönüşmektedir. Bu durum kelime tanımayı kolaylaştırıcı olmaktadır. Türkçe kelimelerin %64.00'ü 5-6-7-8 harfli, %93.00'ü ise 1-10 harflidir. Türkçe kelimelerin yaklaşık %45.00'i somut, %55.00'i ise soyut anlamlıdır. Türkçe içeriğe sahip 10 ayrı web sitesinden yararlanılarak oluşturulan kelime havuzundan elde edilen verilere göre kelimelerin %50.00'ye yakını 5-6-7-8 harfli iken %95.00'e yakını 1-10 harflidir (Dalkılıç ve Çebi, 2003). Bu durum sözlükteki durum ile günlük yazılı dilin kullanımı arasında fark olmadığını göstermektedir.

Sonuç olarak Türkçe kelimeler hem öğretim hem de zihinsel sözlük geliştirme açısından bir dizi üstünlüklere sahiptir. Bu özellikler Türkçenin üstün bir dil olduğu göstermektedir. Öğrencilerin kelime tanıma becerileri ile zihinsel sözlüklerini geliştirmek için Türkçenin dil yapısına uygun bir kelime öğretimi yapılmalıdır.

Teşekkür ve Bilgilendirme

Bu çalışma Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği tarafından desteklenmiştir (Proje No: SEADBAP2018-2).

Bu çalışmanın kısa bir özeti 18-22 Nisan 2018 tarihinde düzenlenen 27. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynakça

- Alamargot, D. (2001). L'acquisition des connaissances. C. Golder, D. Gaonac'h (Eds.). *Enseigner à des adolescents Manuel de Psychologie (ss.78-113)* içinde. Paris: Hachette Education, Coll. Profession Enseignant.
- Allard, D. (2008). *Connaissances lexicales et en morphologie dérivationnelle chez des apprenants adultes avancés en français langue seconde*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Université Du Québec, À Montréal.
- Antoine, F, Zhu, Boula de Mareuil, P. ve Adda-Decker, M. (2013). *Approches segmentales multilingues pour l'identification automatique de la langue: phones et syllabes*, LIMSI-CNRS, Université de Paris-Sud, Orsay CÉDEX, France.
- Aşlıyan R., Günel K., ve Filiz A. (2006). Türkçe otomatik heceleme sistemi ve hece istatistikleri. Akademik Bilişim 2006 + BilgiTek IV, 9-11 Şubat 2006, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Dalkılıç, G. ve Çebi, Y. (2003). Türkçe külliyat oluşturulması ve Türkçe metinlerde kullanılan kelimelerin uzunluk dağılımlarının belirlenmesi. DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 5 (1), 1-7.
- Dehaene, S. (2007). *Les neurones de la lecture*, Paris: Odile Jacob.
- Giasson, J. (2015) *La lecture, apprentissage et difficultés*, Adapté par Geneviève Vandecasteele, Éditions De Boeck.
- Giasson, J. (1994). La lecture et l'acquisition du vocabulaire. *Québec français*, (92), 37–39.
- Giasson, J. (1995). *La lecture: De la théorie à la pratique*, Montréal: Éditeur Gaëtan Morin.
- Giezendanner, F. D. (2008). *Identification meilleure et lecture plus rapide en minuscule, Les minuscules augmentent l'identité visuelle des mots*, 12.12.2011 tarihinde <http://icp.ge.ch/sem/cms-spip/spip.php?article546> adresinden alınmıştır.
- Güneş, F. (2007). *Ses temelli cümle yöntemi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Güneş, F. (2012). Okumada küçük harflerin büyük gücü, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 93-108.
- Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Güneş, F. (2016). Türkçenin öğretim üstünlükleri ve zenginlikleri, *Milli Eğitim Dergisi*, 45 (210), 93-114.

- Güneş, F. ve Işık, A. D. (2018). Türkçede Sık Kullanılan Harfler ve Öğretilmesi, *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi, The Journal of Limitless Education and Research*, 3(1), 1–26, DOI: 10.29250/sead.402700
- Jaffré, J-P. ve Fayol, M. (1997). *Orthographe, des systèmes aux usages*, Paris: Flammarion, Collection Domino.
- Karadağ, R. (2014). Okuma İlgisi, Tutumları ve Alışkanlığı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Lisansüstü Tezlere Dayalı Analizi: YÖK ve ProQuest Veri Tabanları Örnekleme. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35, 1-17.
- Laufer, B. (2016). *Appropriation du vocabulaire: mots faciles, mots difficiles, mots impossibles, Acquisition et interaction en langue étrangère*, <http://aile.revues.org/4895>
- Le Petit, R. (2016). *Dictionnaire Le Petit Robert de la langue française* www.lerobert.com/
- OCDE, CERI, Ontario, (2007). *Recherche sur le cerveau, apprentissages et acquisition de la lecture*, Ministère de l'Éducation de l'Ontario, Toronto, Canada
- Québec (2011). *Écrire au primaire, programme de recherche sur l'écriture*, Gouvernement du Québec Ministère de l'Éducation, du Loisir et du Sport, Bibliothèque et Archives Canada.
- Richaudeau, F. (1971). Les mots, les phrases et la mémoire. *Communication et langages*, 9, 5-29. doi :10.3406/colan.1971.3849
- Richaudeau, F. (1979). *Conception et production des manuels scolaires guides pratique*. Editions UNESCO.
- Rosenthal, V. (2001). *Approche micro génétique du langage et de la perception. Texto!* 12.12.2011 tarihinde http://www.revetexto.net/Inedits/Rosenthal/Rosenthal_Micro1.html adresinden erişilmiştir.
- TDK, (2011). *Türkçe Sözlük*, 11.Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

